

Hajnali látogatók

Hajnalok hajnalán csöngettek. Ki ez a barbár? Nagy néha az újságos, ha előző este nem talál az újságpénz ügyében. Meggyújtom a tejüveg kislámpát: hat óra múlt. Kint sötét van és sok hangos szél. Papucsba lépek, a párnás székekbe hányt tegnapi göncök alól előkotrom táskámat s abból harminc forintot. Álmos vagyok, bagóízú a szám, pizzsamám nyirkos, megdideregtet a kihűlt szoba. Világosságot csinállok az előszobában, az újság az ajtónyílásból meredezik. Elfordítom a kulcsot.

A világos lépcsőházban két hóember: alacsony, hóasszony, mellette hosszú férfi. Hideget, fűszeres kolbászszagot és elfogódottságot árasztanak. — Tessék.

A nevemet mondják, s hogy jó helyen járnak-e? Bólintok. Zavartan hallgatnak. Vacogok a huzatos ajtónyílásban.

— A doktornő küldött bennünket. Doktor Fentős Kamilla doktornő.

Fülemnek üres név. A doktornő hagyta meg azt is, hogy reggel hatkor? Ingerültségemben kis híján orrukra csapom az ajtót: jöjjenek nappal.

— Tetszik tudni, a csüdcsabai kórházban... ideg- és elmeosztály.

Vidékiek. Ha a hórétteg és a fukar világitás nem rejtené, rájöhettem volna.

— Fáradjanak be.

Ügyetlenül, célszerűtlenül mozognak a szűk előszobában, mint akik keresztben viszik az erdőben a létrát. Bezárom az ajtót, és átfurakszom mellettük a szobám irányába.

A szobában fölszabadítom a két ülőalkalmatosságot. Több nincs, kicsi a lakás, nem fér. Látogatóim a heverő szélére szoktak telepedni, de az még vetetlen. Gyorsan rendet kellene csapni, magamra rántani valamit... (A legvonzóbb külföldi utazást is megsavanyítja, amikor hajnalban indul a repülőgép. Szeretem a terpeszkedő, nyújtózkodó, tollászkodó reggeleket. Habzó fogkefe, pohár hideg tej, az első cigaretta; a kávékészítés békebeli szertartása gyerekkorom fülő konyháját megidéző illata s hozzá a napilap kényelmes át-böngészése, kitüntető figyelemmel a gyilkosságokra és közlekedési balesetekre...)

Rést nyitok az erkélyajtón, és pongyolába bújok. Látogatóim nem merésznek beljebb. Bosszúsán lépek a nyitott ajtóhoz. A nő zavart mosollyal kéri: — tetszene adni egy söprűt?

Kellemes, rezonáns hangja van. Anyahang. Beteg csecsemők elduruzsolására. Eddig nem érzékelttem, hogy melyikük beszél.

Nagykabátban, félszegen ácsorognak. Lábbelijükön már olvad a hókéreg.

Megint átfurakszom közöttük, a konyhából kiadom a ciroksöprűt. Az asszony, maga előtt taszigálva a férfit, aggályosan lesöpri a lépcsőházban előbb a férje, aztán saját válláról a kásásodó havat. A férfin ladiknagy gumicsizma. Áll esetlen löcslábán, mint egy báb, söprés közben nem a kicsi asszony kerülgeti, hanem forgatja körbe az urát. A gumicsizma talpát is lekeféli; türelme-

sen tartja lábát a férfi, mint patkoláskor a ló; elveszi a vedlett fekete kucsmát, erőteljesen megcsapkodja a levegőben, a vízcseppek surrognak a kövön.

A lépcsőházból veszedelmesen támad a huzat, de nem csap be ajtót egyet sem. Ezt a javukra írom.

Visszajönnek végre, az asszony köszöni a söprűt, kabátjukat leteszik, mutatam, hova akasszák. A kucsmát én dobom a falifogas rácsos tetejére. Nehéz, elhasznált vízszag üli meg az előszobát.

Kézmozdulattal tessékélem őket szobámba, amely háló, nappali, dolgozó, társalgó és ebédlő egyben. Eddig láthatatlan szatyrot ragad föl az asszony, megbarnult hánccsaszatyrot; a körben begyűrt fehér-kék kockás konyharuha üvegnyakat sejtet. A kosárruha is nedves.

— Kihez van szerencsém?

A férfi tenyere, mint egy sulykolófa, ha szöveget verne be vele, reszelős bőre azt sem érezné. A nő kézfogása olyan emberé, akivel nem szoktak kezét fogni; ujjait meg sem hajlítja, jobbjá kicsúsztat markomból.

— Csanyik Ferenc vagyok, ez meg a feleségem.

Hellyel kínálom őket. Az asszony fél karral egyensúlyoz a fotel szélén, egész jelenléte ideiglenes, a felugrás, tevés-vevés, kapkodás készületében. Bokáig érő lankadt műanyag csizmája, pamut harisnyája látni engedni vastag, alighanem visszeres lábát. Barna glöknis szövetszoknyája fölött rózsaszínűre festett, kézzel kötött gyapjúkabát. Tarka flokonkendője megkötve gömbölyű álla alatt, ahogyan az öregasszonyoké. Átázott a kendő, szólni kellene, hogy tegye le, de anélkül talán meztelennek érezné magát. A kendővel keretezett arc hosszúkás, pufók és feszes, mint a tojásbél, erős, turcsi orr, húsos száj, vastag szemhéj, az elcsigázott szemhéj alatt szomorúság. Karjával kulcsolja a kopott hánccsaszatyrot, mintha most is a személyvonaton gubbasztana.

Mindene hosszú és keskeny a férfinak. Hosszú az arca, orra, füle. Az alacsony ülökén térde valóban az állát verdesi. A gumicsizma bő szárába gyűrűt zsákvászón pantalló ráfeszül a sovány lóclábra, a gyermekfej nagyságú, ormótlan térdre. Zöldülő fekete zakóján a jobb oldali zseb és körülete egészen friss fekete pótlás. Szinte látni az udvarral egyszintben folytatódó földes házat, a rosszul csukódó szekrényt: aratás után besurrant egy mezei egér, megfészkelte az ünneplő kabát zsebében, rácsálta a zsiros szövetet, és csak karácsonykor vették észre, mert addig az ünneplő ruhára nem volt szükség. A lóarc tegnap borotvált, de csak a szakáll és a bajusz helye, orra hegyén és fülében fejlett szőrszálak. Őszes haja zsiros és kopott, gyéren földi fehér koponyáját; bőre a homloka közepétől lefelé rötös, mint a zsindegy.

Középkorú, elhasznált emberpár.

Feszélyezetten összenéztek, a nő hunyorított.

Belső zsebéből nyúzott bőrtárcát húzott ki a férfi, megnyálazta két ujját, és előlkinlódott egy gondosan összehajtogatott, de számárfüles, ujjlenyomatos papírlapot. Szó nélkül átnyújtotta.

Kiterítettem az ívet: az illetékes járásbírószék végzése volt sűrűn gépelt másfél oldalon. Amennyire a szakmai zsargonból kihámozhattam, egy tizenhárom éves fiú fejbe lőtt az apja honvédségi puskájával egy másik tizenhárom éves fiút; ezért a bíróság kétezer forint kártérítésre ítélte az apát. A fejbe lőtt kisfiú neve ifjú Csanyik Ferenc.

— Megkínálhatom önöket kávéval?

— Ne... köszönjük... igazán ne tessék...

A konyhában gázra tettem a kávé, s az óráig tartó tollászkodás helyett percek alatt rendbe szedtem magamat. Kint csak a frissen esett hó világított. Gyötrelmesen zörögtek a szélben meglazult burájú utcalámpák. Fiatal koromban többször beutaztam az országot, és rémlett, hogy Csücsücsaba nem annyira a fővárostól való távolságával hagyott bennem kozmás emléket, hanem kanyargós, vánszorgó szárnyvonalával, mintha ökrös fogat baktatott volna előttünk a síneken; lépten-nyomon sötét, mocskos kis csomópontokon kellett át-

szállni, órákig lesve a szuszogó csatlakozást; a gondozatlan illemhelyeket is megszegényítő várótermekben záptojásszag szívárgott a vaskályhából; s nem-hogy kávéhoz, netán pálinkához, iható vízhez sem juthatott az utas. Ezek a szerencsétlenek tegnap délután ültek vonatra; káposztásfülesek, alvó kofák és részeg vándormunkások között hajnali kettőkor értek a Nyugatiba, mert a szegények vonata mindig éjszaka érkezik. A férfi minden rendőrhöz odabotor-kált útbaigazításért, szivarzsebéből mindannyiszor előnyálazta címemet, és bár-mennyire elcsigázottan csoszogtak, négy óraker már itt lelték magukat a csupa-sötét ház előtt. Dehogyan mertek becsöngetni; a vesztesek türelmével toporog-tak a hóban, csak az újságos nyomán surrantak föl, hogy még itthon találja-nak, mielőtt a tisztességes emberek szokása szerint munkába indulnék.

Ki lehet doktor Fentős Kamilla? milyen iskolában, tanfolyamon, kongresz-szuson, üdülésen, IBUSZ-utazáson találkozhattunk, hogy hozzám irányította őket?

Megittam kávémat, az övékét megcukrozva eléjük adtam. Illedelmesen kuporogtak, talán tekintetet sem cseréltek, míg a konyhában matattam. Szabódtak, de látszott, jólesik nekik a forró lötyt.

— Tehát a maguk kisfiát egy másik kisfiú... kicsoda is...? igen, már látom, Hujber Ernő... katonai kispuskával fejbe lötte.

Az emberpár fölélenkült. Öléből a lábához tette szatyráját az asszony, mint-ha mostantól szüksége lehetne a kezére is. Magas térdére könyökölve felém-hajolt a férfi.

— Igen, a tanácselnök fia — mondta fölemelt hangon. — Tetszik tudni, ezért nem büntették meg. Neki mindenki a rokona, puszipajtása Csüdcsabán, tíz évvel ezelőtt onnan került hozzánk. Cimborája a rendőrség, a bíróság, az ügyész, a bíró. Az én ügyvédemet meg lepénzelte...

— Várjon csak. Tudja ezt bizonyítani?

Méltatlankodva összenéztek.

— Mit kell ezen bizonyítani? Napnál világosabb. Mindenki ezt mondja a faluban. Az ő fia fejbe lövi az én fiamat, a gyerek egész életére nyomorék marad, és se be nem csukják, se föl nem akasztják, hanem megüssza kétezer forinttal! Megmondtam a bíróságnak, mit csináljak ezzel a pénzzel? Adják vissza egészségesen a kisfiamat, nekem csak az a kártérítés.

Ezért küldte ide őket doktor Fentős Kamilla? Hogy adjam vissza egész-ségesen a kisfiukat? Istenem!

— Ha fordítva történik — morogta sötéten —, ha az én fiam lövi fejbe az ő fiát, majd én megkaptam volna a magamét, tudom istenem! Mert én nem vagyok fontos ember! Mert énmögöttem nem áll senki.

Ez így nem vezet sehova.

— Maguk miből élnek?

Türelmetlenül nyelt a férfi.

— Téesztagok vagyunk. Én az istállóban dolgozom, a feleségem részes.

Az éjjeliszekrényről elvettem a dobozt, kijebb húztam egy cigarettát, és elé tartottam: — dohányzik?

— Köszönöm. — Hosszú, göbös ujjai közt neveltségesen törékeny a ciga-retta. Feleségét is kínálom, zavartan és hálásan elmosolyodik. Kényelmesen adok tüzet, és a hamutartót a férfi kezeügyébe helyezem.

— Mikor léptek a szövetkezetbe?

— Amikor megalakult. Ezerkilencszázhatvanban.

— Hány hold földdel?

— Héttel. De sívó, komisz földek voltak.

— Hány gyerekük van?

— Három. Kilenc- meg ötéves a két kisebbik, lányok.

— És őket most kire hagyták?

— Édesanyámat hívtam ki, legyen velük, míg hazamegyünk — felelt az asszony.

— Hogyan történt ez a szerencsétlenség?

Csanyikné izgatottan huzigálta kendője csücskét, hangja vékonyodott: — Bitó Pista bácsi szolt be a bicikliről, te Magdi, a kisfiad vérébe fagyva fekszik az országunon a tanácselnök háza előtt. Még a kötenyemet sem cseréltem ki, úgy rohantam oda. Már ott voltak a mentők meg két rendőr. Szegény Ferikém eszméletlen volt, de az orvos azt mondta, hogy él, a szőke haja egészen ragacsos a vértől és a sártól. A rendőr mondta, hogy többen látták, hogy elütötte egy piros autó, de már körözik. Mutatta is Ferike trikóján, keze szárán meg az arcán, és látszott is, hogy az autó vonszolta a porban. A mentős mondta, hogy üljek be, de otthon a két kisebbik meg a mosnivaló, így csak kérdeztem, melyik kórházba viszik, majd beküldöm az uramat. Este azután Feri be is ment, de még semmit sem tudtak, röntgenezték, meg vizsgálták...

— Nem értem — szoltam közbe —, ha autó gázolta el, hogy kerül ide a puska?

— Hisz éppen ez az, hogy nem az autó gázolta el! — A férfi hadonász és izgalmában ordít. — Másnap reggel bement a feleségem, én nem maradhatam ki a munkából, a főorvos behívta a szobájába, és mutatta a golyót, amit a gyerek fejéből kioperált. A golyót át is adták a rendőrségnek, így aztán bizonyosság lett, hogy nem az autó gázolta el. A rendőrség akkor már három megyében körözte a piros autót, de nem találták, persze, mert nem volt. Kijöttek a faluba: ki mondta azt, hogy látta a piros autót, amint elüti a Csanyik gyereket? Hát senki más nem látta, mint két gyerek, Hujber Ernő, a tanácselnök fia, meg Koller Öcsi, a szomszédjuk gyereke. Elővették a kettőt, külön-külön faggatták őket, úgy hogy azok sírva beismerték, hogy nem az autó ütötte el Ferikét, hanem Hujber Ernő lötte fejbe, és az autót csak azért találták ki, mert megijedtek.

— Hogy kerülhetett a kezükbe puska?

— Az apja, a tanácselnök, a Honvédelmi Szövetségnek az ottani... — keresgélte a férfi a szót — megbízottja. — Rámnézett, tudom-e, miről beszél. Nemet intettem. — Tetszik tudni, lögyakorlatokat meg lövésversenyeket szoktak tartani a futballpályán, április negyedikén meg augusztus huszadikán, onnan tudom, mert azelőtt én is tag voltam. A puskákat meg a töltényeket otthon, a házában tartotta.

— De hogy jutottak hozzá a gyerekek?

— A rendőrségi kihallgatáson azt vallotta a tanácselnök, hogy délutánra behívták a városba, hazaszaladt átöltözni, de a szekrény kulcsát a levetett ruhájának a zsebében felejtette. A fia kilopta a kulcsot, kivett egy puskát meg töltényt a szekrényből, és az udvaron a madarakra lövöldözött vele. És csak véletlenül találta volna el az én fiam fejét.

— De hát ez nem igaz — mondta fölindultan az asszony. — Ferike a ház előtt üldögélt a hidon. Ha Hujber Ernő madarakra lődöz a fákon, miképpen talált volna el egy földön ülő gyereket?! — és követelődzön meredt arcomba.

— Hát — vontam meg vállamat — vadgalambok a földön is szoktak magot keresgélni.

— Igen, a kis Hujber is azt mondta: egy galamb lépegetett a járdán...

Hallgattak, tehetetlenül, csüggedten. Nyáron történt a tragédia; a gyerek trikóban üldögél egy idegen ház előtt a hidon, idestova hat hónapja. A rendőrség kivizsgálta, a bíróság megtartotta a tárgyalást, és a kis gyilkos szándékosságát nem tudták és egyre kevésbé tudják bizonyítani. Ha ifjú Hujber első ijedségében beismerte volna is, apjának elég hatalma volt azóta kioktatni, de magától is rájöhett, hogy a szándékosságot nem szabad vállalnia.

— Hogyan került a gyerek a hidra? Arrafelé, valahol a közelben laknak?

Az asszony vonatottan beszélt, lefelé igazította tekintetét, mintha csak így tudná egybetereelni gondolatait.

— Á, messze laknak azok, csak hát Ferikém velük szeretett játszani. Egy osztályba jártak, és mindig Hujberék felé jött haza, pedig rövidebb út is van

ám az iskolához. A szünetben meg átjárt hozzájuk. Aznap ebéd után is azzal állt elém: édesanyám, átmegyek Hujberékhez...

— Minek engedted? — morrant a férfi.

— Még sose érte náluk baj.

— Dehogynem! Hányszor látták, hogy megveri a Hujber gyerek!

Csanyikné szeme villant.

— Ezt csak most mondják! És csak neked! Akkor mért nem jött el egy se a tárgyalásra?!

— Mekkora ez a Hujber gyerek? Nagyobb, mint a maguk fia?

— Hogyne, jó fejfel.

A két szomszéd gyereknek biciklije, valódi belsős futball-labdája, nyolcpengéjű zsebkése, elemlámpája van — kelletlenül fogadja a mindig hozzájuk dörgölődő, nyakukon lógó kisebbet, szegényebbet, akinek legföljebb egy gumicsizma szárából hasított csuzlija van. Iskolaévben nem rossz, hogy hazáig cipeli a táskájukat, de szűnhetetlen tolakodása terhes a vakációban. Egy ideig tessék-lássék eljátszanak vele az udvaron — fejelnek, és ő szaladhat az elgurult labda után —, de amikor a házifiúnak eszébe villan a nagy ötlet, a puska, ebben a tiltott gyönyörűségben már nem osztozhatnak vele. Hazaküldik. A szeretetkoldus nem megy el, kiül a hidra, és mert a bezárt kapu és a kerítés kovácsoltvas, nézdel, sóvárogva bámul a paradicsomba, ahonnan kitették; jelenléte hangtalan zsarolás: hátha megszánják és maguk közé engedik újra. Szótlan fájdalom bűntudatot okoz, kifosztja őket a tilos játék öröméből. Elviselhetetlen, mint minden igazságtalanság, amit másoknak okozunk. Fejbe kell löni, csakugyan.

De lehet ezt bizonyítani?!

— Igen — mondta kitartó meggyőződéssel a férfi. — Mert ha nem volt szándékos, akkor a Hujber gyerek szolt volna az anyjának: anyika, baj történt, véletlenül meglöttem a Csanyik Ferkót, tessék telefonálni az orvosnak. De nem! Visszalopta helyére a puskát, aztán a Koller gyerekekkel a kisfiamat a hídról kihúzta az országútra, mintha autó gázolta volna el. Ott aztán el is gázolhatta volna minden! Aki ilyen agyafúrt, akinek annyi esze van, hogy elüntesse a bűnjeleket, attól kitelik bizony, hogy szándékosan lő.

— Elmondta ezt a rendőrségen?

— Meg a bíróságon is.

— És...?

— Rámförmedtek, hogy ne rágalmazzak, mert ez nem bizonyítható. És a gyerekek félelmükben hazudtak.

— Otthon volt a Hujber gyerek anyja?

— Otthon.

— S hogy nem hallotta a lövöldözést?

— Fáj a feje, vizes rongyba bugyolálta, és döglött a redőnyös szobában. Ezt mondják. — A férfi gunyorossága a migrénes nagyságát illette, aki nyáron, a legnagyobb dologidőben pályolgatja magát. Még a fegyverdurrogásra sem pillant ki, hogy mégis, mit csinál a drágalátos fiacskája? — Meg azt is mondják, meg sem fordult a fejében, hogy az ő egyszülöttje lövöldözhet az ő udvarukon, mert még sose lopta el a puskát. Ez sem igaz! A szomszédok elárulták, hogy már máskor is látták a gyereket lövöldözni a kertben.

— Ezt is elmondta a rendőrségen?

— El.

— És...?

Megrántotta csontos vállát. Vártam.

Csanyikné kikottyantotta: — letagadták.

A férfi mélyről jött csalódással a szemembe bámult.

— Ki merne a tanácselnök ellen vallani?

— Hát igen.

Hallgattunk. Papucsba léptem, széthúztam a redőnyt pótló függönyöket. Feltűnés nélkül nyújtózkodhattam. Hét óra jócskán elmúlhatott. A szemközti iskola felé bundacsizmás, kifújt arcú gyerekek törték az eltakarítatlan havat. Még égtek az utcai lámpák.

Tulajdonképpen mit akar tőlem ez a két ember?

* Szípigásra fordultam meg. Az asszony húsos, hirtelen megvörösödött szemhéját törülgette, nyomogatta csomóba gyúrt, virágos zsebkendővel. Férje ráncolt homlokkal, rosszallóan nézte.

— Édes kisfiam, sohase leszel ember.

Visszaültem helyemre, és bámultam a sötét foltot a férfi hatalmas gumicsizmái körül.

— Nyomorék marad — magyarázta a férfi —, a jobb szemére nem lát, a jobb fülére nem hall, és az agyában is kárt tett a golyó. Ki kellett fogni az iskolából, mert nem figyel, meg a többieket is zavarja. Fentős Kamilla doktornő sokszor megvizsgálta, azt mondta, hogy írassuk be valami gyógyító... — elbáméskodott — gyógyító iskolába...

— Gyógypedagógiára.

— Azaz. De hát... nálunk ilyen nincs.

— És ez még rosszabb is lehet — dadogta az asszony. — Soha nem lesz igazi.

— Volt erről szó a tárgyaláson?

— Igen. Vittük doktor Fentős Kamilla doktornőtől az igazolást.

— És...?

— A bíró azt mondta, ha mondjuk húszéves korában történik ez a baleset... — Csanyik elhúzta a száját — baleset?, amikor már dolgozik, leszázalékolnak és kapna rokkantsági segílyt. De így mire kapjon?

— És mire kártérítés a kétezer forint?

— Ugye, a gyerek három hónapig volt kórházban, utána meg hordtuk vizsgálatra Fentős Kamilla doktornőhöz, dolgozom én is, az asszony is, a kiessett munkanapokat meg az útiköltséget számították ki.

Belegondoltam: volt egy eleven kölyök, apja-anyja szemefénye. Pajtása átlátta a fejét. Most nyomorék, féleszű hülye. De ezután is léteznie kell, sőt ennie, laknia; ruhát is szagatni fog. Ez a két elnyűtt ember, aki nyilván alig várta, hogy fölnöve támasz legyen, élete fogytáig tarthatja, ápolhatja, mint egy csecsemőt. S mindezért a bíróság egyszersmindenkorra megítél nekik kettő ezer forintot. A jogfosztás bevált eszköze a tájékozatlanság. A törvény nem tudása nem mentesít a következményei alól, de kirekeszt abból, ami megillet.

A bíróság végzése a párnámon hevert.

— Megföllebbezték ezt az ítéletet?

A férfi pillantása riadtan súrolta felesége arcát. Gyorsan elkapta, akárha egy kés éléről, mely akkor is elvághatná az ember látószervét, ha csak ránéz. — Nem — bökte ki nehezen.

— Miért nem? — ámultam. Nem feleltek. Kitartóan néztem a férfit; csak fehér koponyája látszott és zsendelyszínű, térde közé lógó orra. Az asszony merev derékkal ült, összefont karja a mellén, feszes arca hozzávörösödött kibőgött szemhéjához, pillantása számonkérően tapadt görnyedt élettársára.

— Miért nem? — firtattam ingerülten. — Hát mit veszíthetnek? Ha a pert elveszítik is esetleg, mi kárunk lehet még? A gyerek attól nem lesz... betegebb.

— Akartuk mi — akadozott a férfi. — Lebeszél bennünket az ügyvéd. Tetszik tudni — tekintetével egy pillanatra belém kapaszkodott —, a pereskedést is a tanácselnöknek kellett fizetni, a mi ügyvédünket is, és hát... megvesztegette.

Szárazon, kegyetlenül szólalt meg az asszony. — Azt mondta, a gyerek eddig is hülye volt. Nem a golyótól lett hülye — s mereven nézte szűkülő férjét, aki legszívesebben gumicsizmájába bújt volna.

Tétován elvettem egy cigarettát, és szopókás végén gyújtottam meg. A köhögéstől könnybe lábadt a szemem.

— Pedig nem igaz — mondta sötét hangon az asszony. — Nem volt ugyan jó tanuló, hármás, hármás alá, de amúgy ügyes volt. Hároméves korában már be tudta verni a deszkába a szöveget. Adtam neki két farönköt meg egy régi ülésdeszkát, padot szögelt belőle. Ha kimentem kapálni, csak rábíztam a kisebbeket: Ferike, vigyázz, ne engedd őket utcára a teherautók alá, vigyázz, bele ne essenek a kútba, föl ne másszanak a padlásra, gyufa ne jusson a kezükbe... Aggodalom nélkül dolgozhattam egész nap, tudtam, nem eshet bajuk. Szombat esténként ő szokta kipucolni a csizmámat: édes, hadd pucoljam ki a csizmáját, olyan jó szaga van. Most én nyomtam a kezébe: bokszold ki, Ferikém, megyek Pestre. Be is kente, de olyan lassan és nem barnával, hanem... — élém nyújtotta egyik lábát. A rövid szárú csizma felemás volt; én csak az átázott sötétebb és a száraz bőr különbségét láttam. — De nem volt hülye.

Mi lappang itt? Nem értem. Az asszony rámnézett, elmosolyodott. Ha nekem szólt volna a mosolya, önkéntelenül hátrébb húzódom.

— Tetszik tudni, van nekem egy derék uram, aki az esküvőnk délelőttjén berúgott és azóta se józanodott ki. — A gunnyadt férfi megrándult, csak annyira, mint a bivaly bőre a szíjostor csipésétől. Esküdni mertem volna rá, hogy színjózan. — Tetszik tudni, az én drága uram még nem ivott rossz bort. Csak akkor jutott kezembe a keresete, ha sikerült megelőznom a kocsmában. Ha elvitt két malacot a vásárra, három napig nem láttuk. Nemcsak piros kendőt, selyemcukrot, nyalókát nem hozott, de a télikabátját is elhagyta. Hallani tetszett, azt mondta, Csanyik Ferenc a neve. Ha Csanyik nevűt keresne a falunkban, senki se tudná, kiről tetszik kérdezősködni. Az én megbecsült uramnak Csiger a neve. Csiger!

A kisajtott szőlőhéjra és a fürtök összedarált, keserű zöldjére a nincstelenebb, igénytelen termelők vizet öntenek, és erjesztenek belőle silány, savanyú bort. Ez a csiger. Fölvizezett törköly. Vannak vidékek, ahol mindenkinek jut csúf név. A legordenárébb ragadványnév is egyezményes megállapodás következménye. Ha a Csigernek átkeresztelt férfi az első alkalommal szétűt a csúfnévadóik között, más, ugyanúgy jellemző, de kevésbé sértő jelzővel vagy főnévvel próbálkoznak. Ha ragaszkodnak az illető iszákosságához, hiszen száz más tulajdonságát is megjelölhetnék, megalkusznak mondjuk a Muskotály, a Maligán, a Pintes névben. A Csiger csak hitvány emberen ragad meg.

— És...? — kérdeztem visszatartott lélekzettel. — Verte a gyereket?

— Dehogyan vertem — mondta csöndesen a férfi. — Egy ujjal sem nyúltam a családomhoz.

— Rosszabbat csináltál! — rikoltotta az asszony. — Elitted a becsületünket!

— Én löttem fejbe?

— Nem. De ha lennél valaki a faluban, merték volna-e fejbe löni?!

— Bolond beszéd.

— Tetszik tudni — fordult az asszony felém, és mintha hajnal óta megöregedett volna —, Ferike még kórházban volt, azt se tudtuk, él-e, hal-e, az én uram megint kimaradt. Se fizetésnap, se prémium. Csak nem tört be valahová? A bátyámmal keresni kezdtük, mint máskor. A Kék Demizsonban látták, hogy a tanácselnök meghívta borra, aztán együtt mentek el onnan. De az még reggel történt. Sorra vettük valamennyi kocsmát, van hála istennek négy darab. A Kismocsokban rumot ivott már, és itatta azt a bandát, amelyik mindig ott lézeng: Jani bácsi, a sánta mezőőr, Zeller úr, a régi tulajdonos, Slotta Gyuri, aki tíz évet ült 45 után, aztán 56 után újra becsukták tíz évre, Tóth Janó, a tüdővésztes postás. A volt Hangyát most keresztelték el presszónak, üveges asztalokat állítottak be, és azóta minden a duplájára drágult. Az én drága uramat ott is látták. Sok pénze van a rohadtnak, káromkodott a bá-

tyám, ha tíz forintnál is többet adhat egy deci rumért. Megnéztük a zöldséges bolt hátsó traktusán is. Porubszkyné ugyan csak palackozott italt árusíthat, de teli a raktár féldecis palackokkal, és reggel négykor, amikor az emberek etetni mennek az istállóba, meg hordják a csarnokba a tejet, Porubszkyné ablaka már világít. De Janka néni azért sem neheztel, ha éjjel egy pofa szilváért föl-zörgetik. Amikor az utca túlfelén a kocsmáros még csak a másik oldalára fordul, Porubszkyné hátsó verandáján már ötven férfi vedel. Aztán csudálkoznak, hogy nagyobb forgalma van, mint az összes többi italmérésnek. Be szokott térni az én jó uram oda is, hogyne, többször is, elfelejtettem mondani, hogy három napon át kerestük. Imre bácsihoz is benéztünk, aki bognár volt, de tüdőrákot hozott a hadifogságból, testi munkához már nem tud, abból él, hogy bort hamisít. Akkora lugasa van, mint ez a szoba, de a pincéje ki nem üresedik soha. Kuncsaftja neki a fél falu. Hogy mit isznak azon a lőrén... csigeren! ... Én istenem, az a golgotajárás! Megtaláltuk, hogyne, pénteken este a malomkocsmá istállójában, a szecskaládában horkolt a törek között. Keservesen talpra ráncigáltuk, hazáig húztuk-vontuk. Mennyit ittál el és hol vetted a pénzt? Adta a tanácselnök. Mennyit? Kétezer forintot. Miért adta? Nem emlékszik. Miről beszéltek? Nem tudja. Te barom, azt a semmi eszedet is elittad, ami nem volt! Ferikéről beszéltek? A puskáról? A lövésről? Igen, azt hiszi. Mit? Hogy ne jelentsd föl? Nem tudja. Ha ott nem vagyok, agyonveri a bátyám. Te átok, te föld rohadtja, eladtad a gyerekedet kétezer forintért! Sirva fakadt: hagyjatok békén, úgyis a vonat alá fekszek. Tetszik tudni, a vasút mellett lakunk. Eredj, mondta a bátyám, legalább rend lesz, és így mindenki jól jár. Atyaúristen, hánszor ráncigáltam föl a sinekről, nincs annyi hajam szála. Alá is írtál valamit? rázta a bátyám. — És mintha bátyja eredménytelen küzdelmét folytatná, az asszony a megcsuklott férfitra vágta tekintetét. — Aláírtál valamit? — ordította. — Mit írtál alá?

— Fölgyújtom a házat, akkor az a papír is benne ég.

Az asszony fulladozva hallgatott. A villanyfény sápadt volt már, mint egy haldokló. Fölálltam, eloltottam, de csak pillanatra, mert nélküle nem láttuk egymást. Összehajtottam a párnámon heverő ívet és odanyújtottam a férfinak: — ne tegye. Akkor magát börtönbe csukják.

Rám emelte megviselt arcát. Mint a kilúgozott gyolcs.

— Ót miért nem? Fejbe lőtt egy gyereket.

Tehetetlenül sóhajtottam: — nem ő lőtte fejbe! A gyereke tette. Aki kiskorú.

— De miért nem vigyázott a puskákra?

— Semmi bántódása nem történt emiatt?

— Csak a puskákat vitték el tőle. A Királyszéki vitte el, a két fiával... Ez bántódás?! — és remegett kezében a fehér papír.

— Neki bizonyosan bántódás. Mert ő is apa. A maga fia nyomorék marad — de mi lesz az ő fiából? Garázda, tolvaj, rablógyilkos? Aki tizenhárom évesen ilyen rémtettet követ el, milyen felnőtt lesz abból? Most a pajtását lőtte fejbe, öt év múlva esetleg az apját, anyját...

— Mi legyen? — kérdezte az asszony, de már nem várt se tőlem, se a világtól semmit.

Meggyőződés nélkül feleltem: — fellebbezenek.